

K Statistici Jevrejstva Kraljevine S. H. S.

I.

Nešto iz povijesti Židovske Bogoštovne Općine u Osijeku gor. gradu.

Židovska bogoštovna općina u Osijeku broji sada 77. godinu svojega opstanka. Utemeljena je glasom prvih zapisnika u godini 1849.

Premda su i prije 1849. stanovali na području grada Osijeka, osobito u donjem Osijeku, nekoliko obitelji, ipak nisu imale zakonom zajamčena građanska prava, kao ni stanbenu dozvolu u ovom gradu. Poznato je, da Židovi nijesu smjeli stanovati ni u bivšoj granici ni u utvrđenim mjestima i u takovima, gdje je bilo rudokopa. Iz jevrejskih povjesničkih vrela znamo i to, da su za vrijeme turskih ratova od 16. do konca 18. vijeka čamili katkada židovski zarobljenici u kazematama osječke tvrđe. Iskupljenje tih zarobljenika smatralo se je kao »pidjon ševujim« bogogodnim djelom i brojnim većim općinama srednje Evrope.

Radi pomanjkanja vjerodostojnih historijskih vrela i uspomena ne možemo da dokažemo, gdje i kako su živjeli naši predji u 17. vijeku u ovim krajevima. Da su sporadično živjeli u ovim krajevima, razabire se iz toga, što je već u 12. vijeku cvala u Ljubljani oveća općina.

U arhivu osječke oblasti nalazi se pod br. 116. iz godine 1746. vrlo interesantan dokumenat, iz kojega se razabire, da su Židovi stanovali u donjem Osijeku. Ova naredba potječe iz godine 1746. Židovima neprijateljska kraljica Marija Terezija odredila je, da Židovi smiju kratko vrijeme boraviti u zidinama tvrđave Osijeka. Ova je naredba potpisana od grofa Nikole Palfy-ja. Naslov njen glasi: Spectabili ac magnifico Comiti Ludovico Patachich de Zajezda perpetuo in Kerlovecz et Rakovecz, Comitatus Verociensis, Supromo Comiti et Conciliario nostro Regis Hungarico et fideli Nobis dilecto (Anno 1746 die 5 Varasdini ex officio Registr. 116).

Iz drugoga popisa Josephusa Dellimanicha ord. Judex Nobilium razabiremo imena onih jedanaest osoba, koje su stanovale u Osijeku donjem gradu u god. 1746. To su bili: Judaeus iHirschl Benedics negotiator sa suprugom Sabet Froddl habet suam filiam (4 annorum) Rezel habet filium 6 mensium: Jakob.

Judaeus Jakob Hirschl ibidem in inferiori Citta Essekieu

Comarorans negotiator, uxoratus, uxori nomen Maria, unum Filiam habet 4 annorum, Jakob Benedek, alter Filius Mayer 2 annorum, Filia Rachel unius Anni, habet duos fratres, unum Natzel Hirsch annorum 17, altrum Stetzel, annorum 15, summa 11.

Tako glasi najstariji popis ovdašnjih Židova u arhivu županije Virovitičke.

Dalnjih vjerodostojnih akata glede židova ne ima ovdje iz 18. i 19. vijeka u pismohrani ove općine.

Putem privatnih informacija saznao sam iz vjerodostojnog izvora, da je u godini 1776. iz Gjera (Győr) bio premješten u Osijek neki general. U njegovoj je pratnji došao onda ovamo njegov kućni Židov imenom Machel Singer. Nu jer tadanjim Židovima nije bilo dopušteno da stanuju u gradu, stoga su mu doznacili stan u jednoj vojno-erarskoj kući u generalatskom vrtu (sadašnja Jägerova ulica) Taj Mahel Singer ostao je i iza odlaska generalova ovdje, osnovao je obitelj i njegovi su potomci Tevele, Marko i Samuel Singer bili najstariji pripadnici ove općine. Još danas ovdje boraveći gosp. Lavoslav Singer, direktor »Jugoslavije« osig. društva, potječe iz obitelji Mahela Singera.

Kao groblje za židove služilo je malo zemljište izvan doljnog grada Osijeka kraj živodernice.

U ostalom ima se zahvalno napomenuti, da su načelnici i gradski zastupnici gradskog poglavarstva vazda blago interpretovali nekoje prestroge ustanove zakona o židovskim došljacima.

Iz najstarijih zapisnika ove općine saznajemo, da je njezin prvi predstojnik bio Markus (Mendel) Spiller. Prvi, koji je izradio općinske statute, bio je poznati liječnik i kasnije zdravstveni savjetnik Dr. Mavro Reiner, Židov od staroga kova, koji je umio čuvati tradicionalno Židovstvo kraj moderne naobrazbe svoje. U godini 1845—1848. pada utemeljenje ove općine a među najrevnijim i najzaslužnijim njenim utemeljiteljima nalazimo Marka Spillera, Jakoba Schachtiza, Dr. Mavru Reineru, Vilima Engelmanna i Josipa Obersohna.

Pod predsjednikovanjem Josipa Obersohna položen je dne 26. maja 1869. (16. sivana 5629) temeljnikamen krasnoga hrama u Županijskoj ulici. Grad je Osijek darovao glasom zaključka od 21. februara 1867. br. 239. gradilište (na deset godišnje obročno otplaćivanje, prvobitno, kasnije je dug otpisan). Tada bio je gradski načelnik i gradski sudac Dr. Antun Stojanović, hram sam je sagrađen prema nacrtima arhitekta Theodora Sterna po graditelju Aloisu Flambachu.

Prema staromu običaju metnuli su u šupljinu temeljnoga kamena ove povjestničke podatke na vječnu uspomenu:

»Do 30. decembra 1849. živjeli su Židovi u Osijeku kao religiozna korporacija, te su se povodom prvoga izbora predstojnika konstituirali kao bogoštovna općina sastavivši podjedno opć. pravila, koja su bila sa nadležnog mjesta odobrena.

U godini 1849. imala je općina 40 pripadnika, koji su plaćali porez. Prva bogomolja bila je iznajmljena soba u Školskoj ulici br. 399, kasnije u kući br. 393 u Njemačkoj ulici. Poradi raznih nepodopština kupila je bogoštovna općina pod predsjednikom svojim Leopoldom Epsteinom u godini 1856. ovu kuću te ju je izgradila i raširila za općinske svrhe, t. j. za školu i za općinske urede. Kasnije su bile općinske institucije pod predsjednikovanjem Marka Spillera izgrađene i to: 1. Uređenje matičnih popisa. 2. Organizacija općinske škole, kojoj je u godini 1856. podijeljeno pravo javnosti. 3. Osnutak Hevre-Kadiše, koja već u god. 1864. pod predsjednikovanjem Ignjata Singera, i saradnjom članova odbora uredila gornjogradsko groblje i dala sagraditi mrtvačnicu požrtvovnošću svojih članova.

Međutim je narasla općina na 160 pripadnika a jer dosadašnja bogomolja nije dostajala više, morala se općina pobrinuti za sagrađenje novoga hrama. To je sve uslijedilo pod predsjednikovanjem Leopolda Hillera i pridjeljenog mu pročelnika građevnoga odbora Carla Hillera«.

Na toj povelji su označena imena onih požrtvovnih osoba, koje su svojim velikim priložima omogućile dovršenje bogoudnoga djela. Ove su osobe: Hinko Eisler, Herman Eisner, Markus Engel, Jakob Handler, Leopold Hiller, Samuel Kästenbaum, Josip Kraus, Gustav Landsinger, Samuel Landsinger, Leopold Lang, Jakob Lehner, Leopold Neuwirth, Josip Obersohn, Ignjat Singer, Albert Spiller, Markus Spiller, Josip Springer, Samuel Spiller, Carl Spitzer, Salamon Schwarz, David Trenschniner, Rudolf Ungar.

Zahvalnošću ima se još konstatovati, da je dobrotvorno društvo Tanech-dol prepustilo svoju gotovinu za gradnju hrama.

U prvim godinama svojega opstanka imala je općina samo vjerouputnika u osobi Dajena Natana Löbla. Iza njegove smrti postao je ovdje rabinom 26-godišnji mladi vjeroučitelj iz Senteša, kasnije nabrabin Dr. Samuel Spitzer, koji je poput vjernoga pastira vodio ovu općinu skoro 40 godina stazama vjere i prosvjetljenoga Židovstva. Znamenit procvat ove općine ima se pripisati njegovu revnomu i savjesnom radu. U židovskoj školi djelovali su vrsni i nezaboravni učitelji Mavro Schick, Samuel Stadler i Adolfo Eichner. Ova škola opstoji još danas sa učiteljima Žigom Sonnenschein, Ankom Stern i Etijom Rothbard.

Ovdje moramo spomenuti, da je u Osijeku gor. gradu živio i djelovao do g. 1878. izvrsni učitelj Adolf Kohn, kojemu sa zahvalnošću pripisujemo osnutak tamošnjega izrael. dobrotvornoga gospojinskoga društva.

Usporedo s općinom procvala je i Hevra Kadiša. Godine 1852. pokopan je ovdje kao prvi, 69 godišnji židov Markus Pfeiffer. Kao predsjednici Hevre spominju se Ignjat Singer, Josip Hiller, Markus Spiller, D. W. Klein, Gustav Wertheimer, Adolf

Kraus (1893-1905) Samuel Kästenbaum (1905-1921) i Dr. Josip Horn (sadašnji predsjednik).

Već u god. 1858. osnovano je ovdje pobudom nadrabina Dra Samuela Spitzera izraelitičko dobrotvorno gospojinsko društvo, koje vrši svoje humanitarno djelovanje u okviru svojih pravila. Prva predsjednica bila je gospoda Šarlota Hiller, iza nje gđa Katarina Klein (do g. 1880), gđa Flora Kraus do g. 1886. i gđa Friderika Bauer, koja je upravljala skoro 38 godina blagotvorno ovim društvom. Iza nje bila je izabrana za tu čast pok. gđa Dora Weiss, koja je jedva 3 godine stajala na čelu ovom društvu; sadašnja je predsjednica toga društva gđa Jozefina Kolar. Svojim tihim, ali intenzivnim humanitarnim radom postalo je ovo društvo visoko cijenjeni i uvaženi faktor među humanitarnim institucijama ovoga grada.

Duševni vode ove općine bili su Dajan Natan Löbl zatim nadrabin Dr. Samuel Spitzer, iza njegove smrti došao je ovamo iz Praga dvije godine kasnije glasoviti učenjak Dr. Armand Kaminka kao nadrabin, nu njegovo djelovanje trajalo je ovdje samo dvije godine nakon kojih ostavio je općinu Osijek usljed unutarnjih razmirica, koje su onemogućile koristan rad. Godine 1901. došao je ovamo iz Szekszarda Dr. Simon Ungar kao nadrabin, koji već 25 godina upravlja vjerskim životom ovdašnje općine. Kao tajnici općine djelovali su Adolfo Langer do god. 1893 a od god. 1894. do danas radi u tom svojstvu Nathan Schwarz.

Iza odseljenja predstojnika Josipa Obersohna u Budimpeštu postao je predstojnikom općine Salomon Lang (1877-1882), a iza njega Samuel Kästenbaum, (1883-1897). U petnajstgodišnjem revnom radu uredio je taj velezaslužni, još danas živi najstariji član općine financijalne prilike, ukinuo je starinski način gabele i znatno je raširio humanitarne institucije općine. Njegovim uplivom provedena je uspješno pomoćna akcija za protjerane ruske židove. Iza njegovog odstupanja sa časti predstojnika, postao je njegovim nasljednikom g. Dr. Hugo Spitzer, koji poznati trudbenik za stvar Židovstva djeluje već od 24. januara 1897. sve do danas dično na čelu ove bogoštovne općine. U revnomu i u neumornom 30-godišnjem radu na korist ove općine i u interesu cijeloga Židovstva ove Kraljevine polučio je taj predstojnik toliko uspjeha, da bi bilo zaista suvišno ovdje istaknuti opće priznati koristan njegov rad. Ono, što je radio za ovu općinu i za Židovstvo ove zemlje spada već pod nepristrani sud povjesničke istine. Neka bude meni, njegovom mnogogodišnjemu i vjernom suradniku dopušteno, ovdje izjaviti, da je Dr. Hugo Spitzer svojim savjesnim i neumornim radom upisao svoje ime neizbrisivim slovima u povjest jugoslavenskoga Židovstva, da je podigao ovu općinu u red prvih općina ove zemlje a samomu sebi pako postavio »monumentum aere perennius« u zahvalnoj uspomeni ove općine.

N. Schwarz.

II.

**Savez Židovskih Omladinskih Udruženja
Kraljevine S. H. S.**

S. Ž. O. U. osnovan je na konferenciji omladinskih delegata u Brodu n/S. god. 1919. sa svrhom, da židovsku omladinu Jugoslavije odgoji u zdravu narodnu cjelinu, prožetu židovskim znanjem i kulturom. S. Ž. O. U. vrši tu svoju svrhu osnivanjem i pomaganjem društava i omladinskih sekcija, priređivanjem omladinskih sletova i drugih sastanaka. Sletovi su dosad održani redom od 1920. do danas u Osijeku, Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Novom Sadu, Osijeku, Sarajevu. Na čelu su Savezu bili Radni Odbori, kojima su dosad predsjedali Nikola Tolnauer, Dr. Beno Stein, ing. Oto Rechnitzer, Cvi Rothmüller, i ponovno ing. Oto Rechnitzer.

Od sleta u Osijeku 1925. naglašena je u Savezu volja, da čitav rad bude diktiran djelovanjem za pomaganje hebrejske radne Palestine pa se jezgrom Saveza smatraju one stanice, koje vrše ovaj zadatak.

Iza provizorija od sarajevskog sleta 1926. do Saveznoga Vijeća u Vinkovcima u decembru 1926. upravlja Savezom Radni Odbor, u kojemu jesu: predsjednik ing. Oto Rechnitzer, potpredsjednici Moše Schweiger i Živko Šalom, tajnici Šmule Engelmann i Joško Rosenberg, blagajnici Cvi Hirsch i Emil Strasser, referenti Hans Fürst, Joel Rosenberger, dr. Cvi Rothmüller, Artur Schwarz i Meir Weltmann.

**Jevreji u prošlosti, sadašnjosti
i budućnosti.**

Svaki Jevrejin ima u istoriji svojih otaca i dedova rudnik primera najhladnije smišljenosti i postojanstva u užasnim položajima, od najfinije prevare i iskorišćavanja nesreće i slučaja; njihova hrabrost pod plaštom bedne podčinjenosti, njihov heroizam u spernere se sperni nadnaša vrline svih svetitelja. Htedoše ih učiniti prezrenima, jer su kroz dve tisuće godina prezirani, te im se sprečavao pristup svima častima, svemu što je časno; no zato su ih tim dublje gurali u prljave poslove, — i zaista pod ovom procedurom nisu postali čistijima. Ali prezreni? Oni sami nisu nikad prestali, da se drže pozvanima za najviše stvari; isto tako nisu prestale krasiti ih ni vrline svih pačenika. Način, kojim oni poštuju svoje oceve i decu svoju, razum njihovih brakova i bračnih običaja, odlikuju ih od svih Evropljana.... I ušta će se ovo obilje prikupljenih velikih utisaka, koje jevrejska istorija iznosi svakoj jevrejskoj porodici, ovo obilje strasti, vrlina, odluka, odricanja, borbi, pobjeda svake vrste — ušta će se drugo izliti, ako ne najzad u velike duhovne ljude i dela!

(NITZSCHE, Morgenröte, Nr. 205).